

Rıza [Kuğu] Bey'in Doğu vilayetlerine futbol öğretmek amacıyla 1922'de kaleme aldığı ve Kazım Karabekir Paşa'nın Şark ordularına da dağıttığı *Asosyeşin Futbol* (Trabzon) adlı eserden bugüne kadar onlarca yazılmış meşhur ve az sayıda bilimsel makale ve kitabın yanında büyük boşluğun doldurulmasında önemli bir katkı sağlamaktadır.

Yine özellikle s. 104-109 arasında Trabzon lise takımının maceralarının anlatıldığı ve s. 180-188 arasında İdmanocağı'nın hazin hikayesinin kaleme alındığı kısımlar yazarın kullandığı dil ve geçmiş zamanı aktarım tarzı bakımından kitabın gelecek çalışmalara örnek teşkil edebileceği yanlarını oluşturur. Son söz olarak bahsedilen kitap satın alınmayı, satır altları çizilerek okunmayı, üzerinde düşünülmeyi ve saklanmayı fazlasıyla haketmektedir. Bu bakımdan yazarının da böylesi önemli bir konuya eğildiği ve kullandığı dürüst ve mutedil dil dolayısıyla tebrik edilmesi gerekir.

A. Teyfur Erdoğan⁷

A. C. S. Peacock (ed.),

The Frontiers of the Ottoman World

(Proceedings of the British Academy.), xxiii, 593. Oxford: Oxford University Press (for the British Academy), 2009. ISBN: 978-0-19-726-4423

15-16 Şubat 2007 tarihinde *The British Institute*'un Ankara şubesi tarafından Londra'da *The British Academy*'nin ev sahipliğinde "Osmanlı dünyasının uçları: Kaleler, Ticaret, Hac ve Kölelik" başlıklı bir konferans düzenlenmişti. Bu derleme oldukça geniş katılımlı olan bu konferansın bir sonucudur. Bu konferansta Osmanlı serhatlerinin Macaristan'dan Doğu Anadolu'ya, Adriyatik kıyılarından Kızıldeniz'e 600 küsur sene süren serencamı arkeoloji, tarih ve antropoloji gibi farklı disiplinlerin sunduğu yöntem ve verilerle masaya yatırılmıştı. Böylesine büyük bir konferansın gerçekleştirilmesi *The British Institute*'un Doğu Afrika, Irak ve Atina şubeleri, *The Council for British Research in Levant, the Egypt Exploration Society* ve *Society for Libyan Studies* gibi pek çok farklı cemiyetin aktif desteğinin yanı sıra *The Board for Academy-Sponsored Institutes and Societies*'in finansal desteği ile mümkün olabilmişti. Katılımcıların yol ve konaklama masrafları karşılandığından dolayı Birleşik Krallık, ABD, Kanada, Almanya, Macaristan, Ukrayna, Bulgaristan, Türkiye, Kıbrıs gibi bir çok yerden araştırmacı konferansa icabet edebilmişti.

7 YTÜ İnsan ve Toplum Bilimleri ve Felsefe bölümleri öğretim üyesi.

Konferansın düzenlenmesinde gösterilen itina kitabın basımından da esirgenmemiştir. Şömiz kapaklı, asitlenmeyen kağıda basılı kitap dört ana bölüm altında otuzun üzerinde araştırmacının katılımıyla yazılmış toplam 27 makaleden oluşmaktadır. Kitapta 125 harita ve şekil ile 5 tablo bulunmaktadır. Ayrıca, bir lügatçe, Osmanlı sultanlarının listesi, seçme bibliyografya ve dizin ile desteklenmektedir. Ana bölümler “Serhat Kaleleri” (2-9), “Serhat İdaresi” (10-15), “Serhat Halkı: İdareciler, tebaa ve isyan” (16-22) ve “Serhattin Ekonomisi” (23-26) başlıklarından oluşmaktadır. Şüphesiz ki, bu kadar geniş katılımlı bir derlemede makale yazarlarının ortak görüş ve yaklaşımlar etrafında birleşmeleri mümkün değildir. Öte yandan, bu durum bakış açısı, metodoloji ve konu zenginliğini beraberinde getiriyor. Bu çığır açıcı kitap henüz Türkçeye çevrilmediği için Türk akademi dünyası için ayrıntılı bir değerlendirmesini yazmak icap etti. Fakat biz bu değerlendirmede kitaptakinden daha farklı bir bölümlendirmeye gideceğiz.

Derlemenin en göze çarpan katkıları üç başlık altında ele alınabilir: henüz şekillenmekte olan Osmanlı arkeolojisi hakkındaki çalışmalar; unutulmaya terk edilmiş Sudan serhaddi üzerine olan çalışmalar; ve de, Osmanlı serhatlerinin fetih siyasetinden savunma siyasetine doğru evrilirken geçirdiği siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel değişimler.

“Giriş: Osmanlı İmparatorluğu ve Uçları” (I/Peacock) ile “Sonsöz” (27/Finkel) derlemenin çerçevesini çizmektedir. Peacock kapsamlı makalesinde hem Osmanlı serhat çalışmalarını değerlendirmekte, hem de kitap makalelerinden çıkan ortak ve yeni soruları okuyucunun dikkatine sunmaktadır: devletin doğası nedir? Uzak ve tenha uç bölgelerinde merkezi idare ne kadar etkiliydi? Osmanlılar yerel ayanla ne dereceye kadar idari sorumlulukları paylaştı? Osmanlı idaresinin serhat halkı üzerindeki tesiri ne idi? Osmanlı genişlemesi ve fütuhatının saik ve usulleri ne idi? Ekonomik, askeri ve kültürel boyutlardan hangisi hangi serhatte daha ön plandaydı? Henüz emekleme aşamasında olan Osmanlı serhat çalışmaları bu sorulara etraflı cevaplar üretmezse de mevcut derleme bir rehber kitap niteliğinde bize kayda değer ipuçları sunmaktadır. Finkel, Osmanlı tarihine hakim gaza ve çöküş tezlerinin etkisi altında çizilen tarih haritalarının ne kadar yanıltıcı olduğundan bahisle bizlere bir kez daha uçların sınırlarla değil alan hakimiyeti sağlayan kalelerle şekillendiğini hatırlatmaktadır. Osmanlı serhat çalışmalarının güzel bir analizini sunan yazar, GIS teknolojisinin (Coğrafi Bilgi Sistemi) Osmanlı tarihçileri için sunduğu muhtemel fırsatlara değinir; Osmanlı serhaddine dair görsel ve yazılı kaynakları bir arada veren, internetten erişilebilir bir dijital arşiv oluşturmak pek ala mümkündür. Brummett (I/2) yukarıda değindiğimiz serhat-kale-hakimiyet arasındaki doğrudan ilişkiyi erken modern dönemin Batı menşeli ve Osmanlı menşeli haritalarını inceleyerek aydınlatır. Gerçekten de bu haritaların tamamında kaleler merkezi görünüme sahiptirler.

I

Kaleler her zaman dış tehdide yönelik inşa edilmezler. Petersen (I/4) Suriye'den Hicaz'a uzanan hac güzergahı boyunca takriben her 40 km.de bir yapılan 12 civarındaki hisarı inceler. Kale mimarisinde 18. Asırla beraber artan tüfekli Bedevi saldırılarına karşı ateş gücünü artırmaya yönelik değişiklikler (köşede yükselen çıkıntılı kule ile küçük çaplı toplara uygun daha fazla mazgal eklemek) tarihi ve arkeolojik bulguların bir arada değerlendirilmesiyle ortaya konmaktadır. Mısır'dan gelen hac yolu üzerinde belki de en mühim durak Akabe idi. Pringle (I/5) benzer bir yöntemle önceleri Bedevi tehdidine karşı Haç kafilelerini koruma işlevine sahip olan Akabe kalesinin Mısır Sorunu ile birlikte nasıl gerçek manada bir sınır kalesine dönüştüğünü anlatır; bu kale I. Dünya Savaşı'nda dahi aktif hizmet görmüştü.

'Büyük Arap İhtilali Projesi'nin bir parçası olarak yürütülen arkeoloji çalışması Hicaz demiryolu üzerindeki Ma'an ve Rutm Vadisi istasyonları (güney Ürdün) arasında Arap İhtilalinin izlerini sürmeye çalışır (Faulkner & Saunders, III/22). Ne var ki, Osmanlı düzenli birlikleri ve müstahkem mevkillerine karşı düzenlenen saldırıların gerilla tarzında olması Arap İhtilaline dair pek fazla arkeolojik buluntu çıkmaması sonucunu doğuruyor. Araştırmacılar bu durumu Arap isyancı gruplarının Lawrence'ın gerilla savaş tarzı hakkındaki öğretilerini başarıyla uygulamış olduklarına yorarlar. Gelgelelim, proje -amacı bu olmasa da- I. Dünya Savaşı'nda bu civarda mevzilenmiş Osmanlı ordusuna dair ve Osmanlı istihkamları hakkında bir çok veri sağlıyor; siperler, gerilla savaş taktiklerine karşı müstahkem mevkie dönüştürülmüş binalar, askeri mühimmat... Bu haliyle bu ilginç çalışma yeni yeni şekillenen I. Dünya savaşı arkeolojisi alt-sahasının bir örneğidir.

Makalelerden iki tanesi tarih ve arkeolojiyi buluşturan iki ilginç projenin faaliyet raporu halindedir. Ostapchuk ve Bilyayeva (I/7) kuzey Karadeniz serhaddinin en meşhur kalelerinden Akkerman'da sürdürdükleri projeye dair ilk bulguları paylaşmaktadırlar. Bu çalışma, Akkerman'ın askeri olduğu kadar ticari bir merkez işlevini haiz olduğunu da kanıtlamaktadır. Cenevizlilerden devralınan Ortaçağ mimarili bu kalede zamanın gereklerine göre yapılan tadilat Osmanlı arşiv kaynakları ve arkeolojik kazılarla yeniden kurgulanır. Kale mimarisinde her çağın getirdiği yeniliklerin Akkerman'da izi sürülür. Bulunan sikkelerin %85'i Osmanlı diğerleri ise antiktir. Tütün çubuklarının çoğu ya Anadolu orijinli ya da Anadolu tarzı yerli üretimdir. Bu Akkerman bölgesinin Osmanlı dünyasına iyi eklenmiş olduğunu ispatladığı gibi –tütün içmenin yaygınlaşmasına bakarak- Osmanlı kültürünün Ukrayna içlerine kadar yayıldığına işaret eder. Kütahya ve İznik tarzı, lüks tüketime giren sırlı seramikler beklenmedik oranda çoktur ve kale muha-

fızlarının yaşam düzeyine dair bir ipucu verir. Diğer proje Thys-Şenocak vd.nin yürüttüğü Seddülbahir kalesi restorasyon projesi hakkındadır (I/9). Tıpkı ilk projede gözlemlendiği gibi Osmanlı arşiv kaynaklarından sağlanan inşaat malzemeleri ve masrafları ile ilgili veriler, mevcut yapıların fiziki durumlarından veya eski görsel kaynaklardan edinilen bilgileri tamamlar niteliktedir. Projede ayrıca gelişmiş jeodezi tekniklerinin kullanılmış olduğunu da belirtelim. Kale teması etrafında patronaj ilişkileri (bu kaleyi Hadice Turhan Sultan yaptırtmıştı), yerel tarih (bölgeye hakim kaleye dair söylentiler), mimari tarih ve askeri tarih gibi pek çok konuyu ele alan son derece orijinal bir proje ile karşı karşıyayız. Öte yandan yazarın 18. Asrın sonunda artan Rus tehdidine karşın kalenin berkitilmemesini bir savunma zaafı gibi algılayan yaklaşımına katılmamaktayız. Zira, bu devirde her iki boğazın güvenliği de düşman gemilerine hedef olmayan, civar tepelere hakim çok sayıda tabya ile sağlamaktaydı. Nitekim, bu devirde Rumeli ve Anadolu hisarları da berkitilmemiştir. Ayrıca, su yolunu kontrol etmek için dikilen kalelerin tecdidinde *trace italienne* (yıldız tabya) tabir edilen toplu ve tüfekli kuşatmalara dayanıklı kaleleri norm alan mimari projeler hazırlamak beyhude olurdu. Amaç kara kuşatmasına karşı koymak değil de düşman gemilerin geçişini önlemek ise kıyıya paralel uzun cepheli kaleler daha iyi bir seçenektir. Böylece, aynı hat üzerinde aynı seviyede dizilmiş ve aynı hedefe yöneltilmiş çok sayıda top ile düşman gemilerinin yoğun borda ateşine mukabele edilebilir ve düşman gemileri daha uzun süreliğine ateş altında tutulabilirdi.

Macaristan herhalde Osmanlı arkeolojisinin en gelişmiş olduğu memleket olsa gerek. Macar tarihçilerin arkeolojik kazılarda Osmanlı yazılı kaynaklarını –bilhassa tahrir defterlerini- yetkinlikle kullanabildikleri bir gerçek. Gerelyes'in makalesi (III/20) Macar serhaddindeki Osmanlı kale muhafızlarının etnik kompozisyonunu belirlemek için arkeolojik buluntulardan yararlanıyor. Seramik parçaları etnisite göstergesi olabilir mi? Büyük Macar Ovası'nda kümelenen Macarlar sırlı Türk seramiği ve Balkan usulü, elle döndürülen çömlekçi çarkında yapılmış çanak-çömlek kullanmamışlardı. Budin ve Eğri gibi merkezden atanan Yeniçerilerin bulunduğu büyük kaleler ve kent merkezlerinde İznik seramiklerine ve kahve içme geleneğine işaret eden porselen fincanlara yoğun bir şekilde rastlanı (tıpkı Akkerman'daki gibi). Gündelik kullanılan çanak-çömlekler ise yerli üretimdir. Bunların bir kısmı geleneksel (ayak çarkında üretilen) Macar tarzı ve formundayken diğer bir kısmı Türk-Müslüman tarzında olabilmektedirler. Oysa ki, küçük palankalardan çıkan seramik parçalarında Türk izine pek rastlanmaz. Dahası, Batasek ve Hamzabeğ palankalarının ikisinin de muhafızları Ortodoks Slavlardan oluştuğu halde Batasek palankasında Balkan tarzı el-çarkında üretilmiş çömleklere bolca rastlanırken Hamzabeğ palankasında bunlardan hiç örnek

yoktur. Bunun nedeni, Batasek'in Macar ahalisinin kuzeye çekilmesi ve yurtlarına Ortodoks Slav göçmenlerin yerleşmesidir. Bu tür veriler, Macarlar ve Osmanlıların asla birbirleriyle münasebet geliştirmedikleri yönündeki algıları sorgulamamıza zemin hazırlamaktadırlar; en azından büyük yerleşim yerlerinde ticari hayatta bir iç içe geçmişlikten bahsedilebilir. Seramik buluntuların değeri Carlton ve Rushworth'ın makalesinde de (III/21) ortaya konulmaktadır; farklı tür ve tarzda çok yoğun seramik buluntulara rastlanması, askeri açıdan hiç sönmemiş olan, bugünkü Slovenya dolaylarına düşen, Krayna serhat bölgesinde ticaretin canlılığına bir kanıttır. Bir çok üniversite ve müzenin katılımıyla yürütülmekte olan bu proje, zaman içinde şekillenen kendine özgü Osmanlı-Habsburg serhaddini arkeolojik ve antropolojik kaynakların yardımıyla yeniden kurgulamayı amaçlar; ev tipleri, su değirmenleri, çömlekçi çarkları, kale mimarisi (çoğunlukla Ortaçağ tipi ve toprak palanka), Müslüman mezar taşları (gaza ruhunu yansıtır tarzda) bu kendine özgü serhat halkının antropolojik bir tasvirini sunar. Zira, aslen Katolik olan ahalinin Müslümanlaşması ve bölgeye yapılan Ortodoks Slav göçüyle birlikte serhadden her iki tarafındaki Müslüman ve Hristiyan ahali arasında dilsel ve sanılanın çok ötesinde kültürel ortaklıklar doğmuştur.

Heywood (IV/25), hem deniz hem de kara serhaddi olan Kuzey Afrika'da kıyı arkeolojisi çalışmalarının eksik olmasından yakınıdır. Bu boşluğu doldurmak için adeta bir deniz arkeografisi sunan İngiliz arşiv belgelerinin kullanılmasını önerir. Bu belgeler kuzey Afrika'da kullanılan gemilerle ilgili grafik bilgiler ihtiva ettikleri için kıyı arkeolojisinin boşluğunu doldurabilirler. Heywood'un bu önerisine Osmanlı arşivindeki ecnebi defterleri de eklenebilir; zira, bu defterler de gemi tipleri ve hususiyetlerine ilişkin çok ayrıntılı bilgiler ihtiva etmektedirler.

II

Sudan'da ortaya çıkan Funj serhaddi üzerine 4 makale bulunmaktadır. Alexander (II/11) 1517-1914 arasında bu bölgede Osmanlıların gerek merkezin inisiyatifiyle (16. Asır) gerekse Kavalalı hanedanınca (19. Asır) girişilen fetih seferleri etrafında şekillenen serhat idaresini ele alır. Sufi İslâm ile köle ve fildişi karşılığında kumaş ve ateşli silah satmaya dayalı ticaret son derece mühim tesirler doğurmuştur. Bölgedeki serhat kaleleri kesintisiz olarak Yeniçeri garnizonlarınca korunmuş, bu muhafızlara yerlilerle evlenme ve toprak edinme izni verilmiştir. 19. Asırda Mısır eyaletinin bu bölgede yarattığı imparatorluğa geleneksel olarak "Türkiye" deniliyor olması bu serhat bölgesinin tarihinde Türkçenin ve Türk-Mısır askeri aristokrasinin belirleyiciliğine işaret eder. Nitekim, uzun vadede bölgede kurulan ulus-devletlerin karakteri ve sınırları serhattin doğasına belirlenmiştir. Elzein (III/19) Osmanlıların 'Berberistan' dediği orta Nil vadisinde süregelen Osmanlı arkeolojisi

ile Evliya Çelebi ve onunla ilişkilendirilen Vatikan haritasını örtüştürmeye çalışır. Zira, buradaki Osmanlı varlığına dair Osmanlı vekayi-nameleri ve belgeleri ile yerel yazılı kaynakların söyleyeceği fazla bir şey yoktur. Boşnak, Macar, Arnavut, Türk ve Çerkes kale muhafızlarının koruduğu Berberistan serhaddinde en uçtaki Osmanlı kalesinin Sai (orta Nil) olduğuna inanılsa da gerek Evliya gerekse de arkeolojik buluntular Osmanlı ve Türkçenin daha güneylerde varlık gösterdiğine tanıklık etmektedirler; zira, güneydeki bir çok küçük kalede top mazgalları açıldığı saptanmıştır ve topun bölgede Osmanlıların tekelinde olduğu düşünülmektedir. Bilhassa Sai gibi askeri-ticari merkezler hakkında Evliya Çelebi seyahatnamesi ile arkeolojik buluntular uyum içindedir. Son olarak, mevcut Osmanlı kalelerinin önceki yapılar üzerinde yükselmesi, serhatteki devamlılığa bir delildir.

Arşiv kaynaklarının kıt olduğu bir meselede arkeolojinin nasıl imdadımıza yetişebileceği Mallison vd.nin Suakin'i (Osm.; Sevvakin) konu alan makalesinde (IV/24) açıkça görülüyor. Osmanlıların Habeş eyaletinin merkezi olan Suakin'de 1541-1865 arasındaki Osmanlı varlığının kesintisizliği, Suakin liman bölgesinde yürütülen İngiliz-Sudan ortak arkeoloji projesinde ortaya konulmaktadır. Buradaki binalar da tıpkı Sai'deki gibi iki üç katlıdırlar ve Kahire esintilidirler. Suakin, kabaca günümüz Sudan'ı ve Güney Sudan'ına denk düşen bölgenin hakimi Müslüman Funj krallığının Kızıldeniz ticareti ve Hicaz'a erişimi için vazgeçilmezdi; Berberistan, güney Etiyopya ve Mısır'da gelen kervan yolları Suakin'i Kızıldeniz'in en önemli limanı haline getirmekteydi; altın, fildişi, inci, kahve, Arap sakızı ve tabii ki köle ticarete en çok konu olan metallerdi. 'Beyt el-Müfti', 'Beyt el-Başa' ve 'Beyt el-Hurşid Efendi' kazı yapılan üç Osmanlı binasıdır; bu binaların adları dahi Osmanlı idari yapısı hakkında bir fikir verirler. Bu binalarda gün ışığına çıkarılan uzak Asya menşeli porselen parçaları ile tropik Asya menşeli ahşap Suakin'in ticari bağlantılarını ortaya koyar.

19. Asırda Osmanlıların hala en mühim köle yataklarından olan güney Sudan'da köleliğin tarihi ve arkeolojisi yine bize ilginç veriler sunmaktadır (Lane ve Johnson, IV/26). Özellikle, Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın modernizasyon projeleri yüzünden köle ticaretinin yoğunluk kazandığı bu çalışmaların bulgularından biridir. 1850'lerde köle ticareti üzerindeki devlet tekelinin sona ermesiyle birlikte Avrupalı köle tüccarlarının bu işe el atması da köle ticaretinin gelişmesinde etken olmuştur. Bu tüccarların yarattığı, 'zariba' denilen, müstahkem menzil noktalarından bir kısmında arkeolojik kazılar yürütülmüştür. Yazılı kaynaklarda geçen yer isimlerinin konumunu kesin olarak saptama problemi bu proje için de geçerlidir (örn.; Mani'nin tartışmalı konumu üzerine bkz. Wagstaff, I/6). Bu örnekte müstahkem mevkiiler askeri amaçlı olmaktan çok köle ve altın ticaretinin organizasyonu için vazgeçilmez konaklama yerleriydiler.

III

Üçüncü grup makaleleri Osmanlı serhat idaresinin genişleme (Agoston, I/3; Sinclair, II/10; Yıldız, III/16; Murphey, III/18; Stein, IV/23) ve daralma (Özgüven, I/8; Şakul, II/13; Çetinsaya, II/14; Blumi II/15) dönemlerindeki durumunu ele alan makaleler oluşturur. Bu makalelerin coğrafi dağılımları şöyledir: Macaristan (3), Doğu Anadolu (2), Orta Anadolu (1), Adriyatik (1), Irak (1), Yemen (1), Vidin (1), Kuzey Afrika kıyıları (1). Anscombe (II/12), değişen Osmanlı serhat politikalarını güneybatı Balkan serhaddi (1787-1820) ile doğu Arabistan serhaddi (1870-1915) karşılaştırması yaparak tartışmaktadır. Aradaki zaman ve mekan farklılıklarına rağmen benzerlikler dikkat çekecek kadar fazladır. İç-dış güvenlik kaygısı, kaynak seferberliği ihtiyacı ve cemaatler-arası gerilimleri kontrol altında tutma hassasiyeti merkezin ıslahatları serhatlere yayma hızı ve kararlılığının belirleyicisi olmuştu. Gradeva ise bir serhat şehri olarak Vidin şehrinin genişleme dönemindeki ve daralma dönemindeki durumunu karşılaştırarak aynı meseleyi ele alır. Genişleme devrinde Vidin tımar düzeninin uygulanması ve kadı atanması gibi klasik usullerle merkeze bağlanmış, Hristiyan insan gücü ise askeri yapıda kendine yer bulabilmişti. Daralma devrinde ise tımar usulü terkedilmiş, yerel Müslüman ahali askerleştirilmek suretiyle kent, bir Yeniçeri garnizonu görünümüne bürünmüş, Hristiyanlar askeri yapıdan tamamen dışlanmışlardı. Dahası, Hristiyan ahali ne zaman çıktığı belli olmayan 'kanun-ı serhadde' atıfla kentin iç kalesini terk etmek ve bir çok defa tarlalarının mülkiyetini Yeniçerilere devretmek zorunda kalmışlardı. Kısacası, serhattin halet-i ruhiyesi coşkulu genişlemeden kaygılı daralmaya doğru bir değişkenlik kaydetmiştir.

Agoston ilk defa olarak Macar serhaddindeki Osmanlı-Habsburg politikaları ile çevrenin etkileşimini (ormansızlaşma, bataklıklar, salgın hastalıklar, yayılma yön ve hızı) inceler. Stein ise Macar serhaddinin kimi gruplar için sunduğu ekonomik fırsatları inceler (kale muhafızları ve kalifiye inşaatçılar). Sinclair, Van-Hakkari hattında Osmanlıların nihai hedefi olan tımar düzenini uygulamak suretiyle aşiret yapısını çözme siyasetinin başarısızlığını teşhis eder. Bu serhadde dair Murphey merkezin yüksek mesafe, engebeli arazi ve pahalı askeri hareketleri hafife alırken, fethedilen yerleri korumak için gereken kale muhafızı mevcudunu abarttığı saptamasında bulunur; sonuç altından kalkılması imkansız savunma harcamalarıdır. Oysa, yazara göre, az mevcutlu, hareketli, hafif donanımlı, vurkaç taktiğiyle savaşan süvari sınır muhafaza birlikleri masraflı kale inşaatları ve kale garnizon birlikleri teşkilinden çok daha iyi bir çözüm olurdu. Osmanlı devletin ilk evrelerinde bir serhat görünümünde olan Orta Anadolu, Karamanogullarına son verilmesiyle birlikte serhat olmaktan çıkmıştı. Yıldız, bu noktadan sonra Osmanlıların serhat siyasetinde bir yeniliğe giderek dağ ve tepeleri koruyan

hisarları gereksiz addedip yıktıklarını ve bunun yerine Konya şehrinin duvarlarını yenilediklerini anlatmaktadır.

Daralma dönemine dair makalelere gelince, Özgüven asırlar boyunca Osmanlı Balkanlarının güvenliğinde pek mühim olan palanka diye tabir olunan yapıları inceler. Ucuz olan ve top ateşine son derece dayanıklı bu yapılar, ahşap ve sıkıştırılmış topraktan yapıldıkları için uzun ömürlü yapılar değildirler ve hak ettikleri ilgiyi tarihçilerden görmemişlerdir. Askeri ıslahatlar hakkındaki neşriyat modern usulde kale yapımı çabalarına odaklansa da 19. Asır sonlarında dahi palankaların yapılıyor olması bir hayli çarpıcıdır. Şakul ise Napolyon Fransa'sının Venedik'e son verip İyon adalarını işgaliyle canlanan Adriyatik serhaddindeki Osmanlı savunma çabalarını ele almaktadır. Osmanlı-Rus ittifakı sayesinde, Fransa İyon adalarından çıkarılmış ve burada bir tampon devlet olarak Osmanlı-Rus korumasında Yedi Adalar Cumhuriyeti kurulmuştur. İhmal edilmiş serhat bölgelerinden biri olan Irak vilayetlerinin 19. Asırda merkeze eklenmesi sürecinde göğüslenen zorlukları ise Çetinsaya'dan öğrenmekteyiz. Aşiretlerin iskanı, Sünni-Şii çekişmeleri ve artan İngiliz varlığı bu süreci çetrefilleştirmekteydi. Toprak sahipliği ve tasarrufu meselesi çoğu yerde olduğu gibi burada da merkez ricali ile taşra ayarı arasındaki ilişkilerde belirleyici idi. Aynı sorunların aynı dönemde Yemen'de de görüldüğü Blumi'nin makalesinden anlaşılmaktadırlar. Yerel güç odakları merkezin siyasetini etkileme gücüne sahiptiler. Nitekim, Dali platosunun 1903 senesinde Britanya nüfuzuna terkedilmesinde tesirli olmuşlardır.

Bu hacimli derleme yüksek fiyatı dolayısıyla kolay erişilebilir değildir. Bu eserin Türkçeye kazandırılmak suretiyle Türkiye'deki Osmanlı tarihçilerinden hak ettiği ilgiyi göreceğine şüphe yoktur.

Kahraman Şakul⁸

Evdoxios Doxiadis,

The Shackles of Modernity: Women, Property, and the Transition from the Ottoman Empire to the Greek State, 1750-1850

Cambridge, Massachusetts, London: Harvard University Press, 2011, 366 sayfa.

Batı Avrupa gelenek ve alışkılarını taklit ederek, yoksul, gelişmemiş, “geri kalmış” bölgeleri “modern” hale getirmenin oradaki halkların, özellikle de

8 Yrd. Doç. Dr, İstanbul Şehir Üniversitesi